

„Kam kilo mintis paišyti ant barikadų – niekas neatsimena. Tekstilės katedra davė kokius 5 litrus dažų ir šluotų. Turėjau tapybos kursą. Su žiguliuku ir visu kursu nuvažiavom prie tų barikadų, išsikrovėm dažus. Ir nė vienas nedrįstam pradėti paišyti. Žiūrim vienas į kitą ir nedrįstam. Ir tada praeina kažkokių paauglių būrelis. Jie mūsų nematė, bet pamatė tuos dažus, čiupo šepečius ir pradėjo dažyti. Mes iškart prie jų prisijungėm. Tuoju viskas buvo išdažyta. Tai buvo kolektyvinė kūryba“, – apie 1991 m. sausio įvykius rašė 2020 m. pabaigoje anapilin išėjęs ilgametis Vilniaus dailės akademijos (VDA) dėstytojas, iškilas lietuvių tapytojas, vadintas maištininku, Linas Leonas Katinas. Šie laisvės ženklų fragmentai dabar – po stikliniu gaubtu prie Lietuvos Respublikos Seimo rūmų.

Prieš sovietinį režimą savo kūryba nuolat maištavę VDA menininkai – studentai ir dėstytojai, 1991 m. sausį pasipriešinimui sukilo kartu su visa Lietuva. Visi troško laisvės, vylėsi išvysti nepriklausomą Lietuvą ir petys petin vieningai sergėjo Tėvynę. „Tuo metu mums, virsmo laikmečio maištingiems paaugliams, augusiems su Romo Kalantos, miško brolių mitais, nekilo klausimų, kurion pusėn stoti. <...> paskelbus Lietuvos nepriklausomybę net nekilo abejonių, jog laisvę dar reikės apginti“, – sako vitražo menininkas, VDA dėstytojas Žydrūnas Mirinavičius. Šiandien, praėjus 30-čiai metų po sukrečiančių Sausio 13-osios įvykių, daugelis liudininkų kaip vakar prisimena tą dieną.

Kaip dabar taip ir tada, sausį Akademijoje kūrybinių darbų peržiūros jau buvo praėjusios, vyko teorinių dalykų egzaminų sesija. Antrakursis Tapybos katedros studentas Alvydas Mandeika dienomis ruošdavosi egzaminams, o naktimis arba paryčiais eidavo budėti prie Tarp miestinės telefonų stoties (dabartiniame Savanorių prospekte), Centrinio telegrafo (dabar – viešbutis „Grand Hotel Kempinski Vilnius“), Vilniaus spaudos rūmų, Televizijos bokšto. „Matydamas aštrėjančią situaciją, profesorius Vytautas Radžvilas, tuo metu VDA dėstęs filosofiją, nukėlė egzaminą, sakydamas maždaug taip: „eikite ir būkite kur reikia, susitiksime po visko“, – prisimena dabar jau VDA Restauravimo katedros vedėjas doc. A. Mandeika. Sausio 13-osios naktį jis budėjo prie Aukščiausiosios Tarybos (dabar – Seimo rūmai). Tankų kolonai aplenkus Seimą, A. Mandeika bėgo jos įkandin ir stabdė pravažiuojančius automobilius: „taip neplanuotai atsidūriau prie Televizijos bokšto, nes ten važiavo mano sustabdyto žiguliuko ekipažas“, – pasakoja dėstytojas. Prie Televizijos bokšto jau stovėjo 7–8 eilės žmonių. Pradėjo aidėti šūviai: „Užgulė ausis, ausyse pradėjo cypiti <...> Kai kurie dar laikėmės susikibę. Kėlėme priekyje nugriuvusį. Aplink aidėjo automatų serijų šūviai, verkė merginos, moterys. Rauda susiliejo su šauksmais „fašistai“, „okupantai“. Atsitraukęs sustojau už kokių 10–15 metrų nuo bokšto. Draugas pasiūlė suplėšyti nosinę ir užsikimšti ausis. Taip ir padarėme, vėliau tai labai pravertė. <...> Žmonės nesiskirstė. Akinantys prožektoriai bėgiojo per visų susirinkusiųjų veidus. Šitai tęsėsi gal 40–45 minutes. <...> Prie mūsų atskubėjo du karininkai. Mačiau, kaip kažką pasitarę, sutartinai

linktelėjo galvomis. Jiems nosisukant pajutau kažkokį stiprų ir aštrų dūrį į akis. Supratau – ašarinės dujos.“

VDA skulptūros studentas, dabar – VDA Vilniaus fakulteto Keramikos katedros profesorius Arvydas Ališanka Sausio 13-osios naktį taip pat sergėjo Vilniaus televizijos bokštą. „Aidint pabūklų šūviams stovėjome išsižioję, kad nesprogtų ausų būgneliai, perspėjome ir šalia stovinčius. Tuo pat metu iš kairės pusės, žiūrint nuo bokšto, mėtydama sprogstamus paketus (po „susilietimo“ su žeme šokdavo apie 1,5 metro liepsna) ir skindamasi kelią automatų buožėmis, desantininkų virtinė veržėsi prie bokšto. Išlipo jie iš tanketės netoliese mūsų apie 10 metrų nuo centrinio įėjimo. Girdėjosi šūviai iš automatų, byrėjo stiklai. Prasiveržę apie 3 metrus pro žmonių grandines 3–4 desantininkai pradėjo daužti stiklus ir veržtis į vidų. Tuo tarpu kiti desantininkai išsirikiavę prie bokšto atsuko automatus į minią. <...> Leido serijas iš automatų į pastatą – jutau kulku skambesį į sieną ir į stiklus. Tanketė liko stovėti <...> Pamačiau, kad bokštas jau užimtas, traukiausi nuo jo kartu su broliu Eugenijumi Ališanka ir nuskubėjome prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų“, – pasakoja A. Ališanka.

Neseniai studijas Akademijoje baigęs jaunas architektas, dabar – VDA Vilniaus fakulteto dekanas, profesorius Marius Pranas Šaliamoras Sausio 13-ąją taip pat kartu su draugu nusprendė prisijungti prie ginančiųjų Televizijos bokštą. „Grėsmę pajutome, kai atvažiavo tankas ir keli šarvuočiai. Per megafonus kolaborantai nuo tanko ragino eiti namo ir saugoti savo vaikus. Dėl vaikų tikrai buvo neramu. Tankas iššovė. Šūvio banga išplėšė greta stovėjusio žiguliuko duris. Susikibome voromis, sustojome keliomis juostomis prieš paradinį įėjimą. Kai susikibome, pasijutome stipresni. Norintys pabėgti nelabai galėjo, nes pasirodė sovietų desantininkai ir pradėjo šaudyti virš galvų. Kulkos buvo tikros, matėme trasuotes, byrėjo namo tinkas... Tankas daugiau nešaudė, bet šarvuočiai švietė į akis prožektoriais ir kartu su desantininkais pradėjo spausti minią. Desantininkai mušė buožėmis, mėtė garsines granatas. Vienu metu nuo šūvių žmonės pasilenkė prie žemės ir keli sovietų kariškiai perbėgo žmonių nugaromis prie durų, kurias greitai išlaužė. Minia nesiskirstė, nors nebuvo ko saugoti. Tuomet, per apsirikimą iš jau užimto pastato vienas desantininkas šovė į per langą lipantį saviškį. Sušalome ir retėjant miniai pasitraukėme prie Seimo, kur degė laužai. Jau supratome, kad galimas ir Seimo puolimas. Apėjome aplinkines teritorijas, planuodami galimus pasitraukimo kelius. Prie tuometinės Lenino aikštės (dabar – Lukiškių aikštė), saugumo pastato rūšio langeliai buvo praviri. Matėme pasieniais susėdusius sovietų kareivius. Jų buvo daug“, – įtampą ir nerimą prisimena dekanas.

Sausio 13-ąją prie Televizijos bokšto taip pat pasitiko dailės studentas, dabar – Telšių fakulteto dėstytojas doc. Tomas Vaičaitis, su kurso draugu Jonu ir jo tėvu, skulptoriumi Kaziu Kasperavičiumi. „Teko išgyventi visus tuos nakties įvykius: sukti ratus apie bokštą,

džiovinti permirkusius rūbus, šildytis ir kalbėti su gynėjais prie laužo, švilpti, šaukti „gėda“ pasirodžius tankams apačioje, laikytis už rankų grandinėje kai tanketės, aplipusios kaukėtais smogikais, važiavo per užtvartas link bokšto (stovėjom ant kalno), klausytis trasuojančių kulų švilpimo, galiausiai atsitraukti neatlaikius spaudimo“, – prisimena T. Vaičaitis.

„Atmenu tuos paryčius, kai ėmė brėkšt po žudynių nakties, rūke klaidžiojau tarsi vaiduoklis, o ir kiti – buvom ištikti šoko, priblokšti, kentėjom, nevilty, nežinioj – po tą sumaitotą pievą prie Televizijos bokšto <...> tik kažkoks glitus rūkas, ir skaudulys viduj baisus – kodėl jis, jie, kodėl ne aš, jokio džiaugsmo – kad gyvas, o tarsi kaltė prieš tuos, kurie žuvo... Vieną padėjau nešt link greitosios kruvinu veidu, iš burnos tas kraujas, nesupratau tuose šauksmuose, šūviuose ar jis dar gyvas (iki šiol nežinau kas jis...)“, – apie Sausio 13-osios naktį prie Vilniaus televizijos bokšto liudija tapytojas, VDA Vilniaus fakulteto Tapybos katedros vedėjas ir dėstytojas prof. Arvydas Šaltenis. „Grįžau namo <...> nevilty, vėl po truputį atsitokėjus augo jausmas priešintis – vis tiek jūs mūsų nesutvarkysit, reik eit ir kažką daryt, toliau burtis... Namie radau Antanuką susigūžusį ant sofos, apsimovusį trejas kelnes, megztiniais iš supratimo, kad mus visus išveš Sibiran. O kulkos, sakė, atskrisdavo iki namų Lazdynuose“, – prisiminimais dalinasi A. Šaltenis. „Ryte prie parlamento visi meldėmės, giedojom „Marija, Marija“, lange – Landsbergis, visus laimino kunigas Grigas, vyrai statė barikadas... <...> Tose būdynėse prie parlamento kailinių kišenėj – druska ir yla. Taip mokė Mindaugas Navakas: druska į akis ir smeigsi su yla“, – po kraupių nakties įvykių Sausio 13-osios rytą nuskubėjęs prie Seimo, pasakoja tapytojas A. Šaltenis.

Architektas doc. Zigmantas Brazauskas, tuomet neseniai baigęs studijas Kauno fakultete su buvusiais kurso draugais į Vilnių išvyko dar sausio 12 d. rytą: „Atvykus prie Aukščiausios Tarybos, matėme jau ne pirmą dieną besibūriuojančius ir prie laužų besišildančius gynėjus. Sutemus nuvykome prie Televizijos bokšto, čia mus pasitiko gausiai susirinkusių žmonių minia. Svarstėme, kur svarbiau prisijungti prie Gynėjų: prie Televizijos bokšto ar prie Seimo rūmų. Grįžome prie Seimo. <...> Greta nebaigtą statyti statinių pradėjome rinkti pusplytes, armatūros strypus ir tįsėme link Seimo rūmų sienos. Vaizduotėje sukosi Seimą puolančių sovietų kareivių vaizdai. Pasąmonėje kirbėjo viena mintis: priešintis ir ginti Seimo rūmus bet kaip, kad ir po ranka turimomis priemonėmis. <...> Greta mūsų, minioje, stovėjo jaunų vaikų ir merginų grupelė. Galbūt 17-19 metų amžiaus. Jie rankose turėjo tik žvakeles ir, iki prašvintant, visą naktį meldėsi“, – laukimo kupiną naktį prisimena Kauno fakulteto Architektūros katedros dėstytojas. Visuotinė malda ir žmonių vienybė įsiminė ir Telšių fakulteto dėstytojui prof. Romualdui Inčirauskui. Jis su kitais iš Telšių atvykusiais dėstytojais prie Seimo budėjo sausio 10-12 d. „Žmonių buvo daug iš visos Lietuvos. Ateidavo vilniečiai ir dalindavosi viskuo, maistu, kvietė į namus nakvynės. Žmonės labai jautė vienybę. <...> 12 dienos vakare lyg ir atrodė, kad viskas aprimo, tai grįžome namo. Bet per televiziją

pamačius, kas įvyko tą naktį, ryte trise su Laimučiu Vasilevičiumi ir Rimantu Mickevičiumi jo automobiliu lėkėm į Vilnių. Prie Seimo jau buvo didžiulės barikados ir labai daug žmonių. Buvo sakoma, kad bus puolami Seimo rūmai. <...> Vėliau vyko žuvusiųjų laidotuvės, suvažiavus dar daugiau žmonių, nutarėme, kad pavojus praėjo, grįžome namo“, – prisimena R. Inčirauskas.

1991 m. Sausio 13-osios naktį prie Seimo praleido ir pirmakursė VDA tapybos studentė Sigita Maslauskaitė. Atsimenu, kad kai prie Seimo pradėjo artėti tankai, žmonių minia pradėjo labai spaustis. Galvojau, kad čia ir mirsime, bet baisu nebuvo. Baisiausia atrodė grįžti į gniuždančią sovietinę praeitį. Atrodė, geriau jau mirti“, – pasakoja VDA Vilniaus fakulteto Dailės istorijos ir teorijos katedros dėstytoja doc. dr. S. Maslauskaitė-Mažylienė.

Dr. Jurgita Kristina Pačkauskienė, tuomet – 12-okė, Sausio 13-ąją su draugais budėjo prie Seimo. „Tėvai turbūt net nežinojo, kur aš, nes dažnai užtrukdavau piešimo kursuose (ruošiausi stoti į Dailės akademiją), bet mes, gediminaičiai, žinojome, kad gali tekti ginti Lietuvą. <...> kai organizacijos vadas, jau Anapilin iškeliaęs Stasys Urniežius sakydavo, kad laisvę reikės apginti gal net kraujo kaina, atlaidžiai šypteldavome, nukeldami tokias ištarmes į jo paties susikurtų mitologijų sritį... Tą naktį įsitikinome, kad tankai gali važiuoti Vilniaus gatvėmis, gali važiuoti į žmones“, – prisimena VDA jaunesnioji mokslo darbuotoja.

Atkakliai priešinosi ir nebuvusieji Vilniuje. „Supratome, kad bręsta dramatiškai ir skaudūs įvykiai, kad kažką daryti turi kiekvienas iš mūsų“, – prisimena grafikos dizaineris, VDA Klaipėdos fakulteto dekanas prof. Alvydas Klimas. Susirinkę dizaino dirbtuvėse Klaipėdoje, jie su bičiuliais ir VDA kolegomis (Romualdu Martinkumi, Kęstučiu Mickevičiumi, Valdu Mickevičiumi, Vakariu Bernotu, Egle Aleknavičiūte-Dučinskiene, broliais Lemturiu ir Vyteniu Simanaičiais, Audriumi Skaigiriu ir kitais) visą Sausio 13-osios naktį spausdino plakatus su drąsiais ir aktualiais šūkiais, užsimoję, kad visas miestas jais raudonuotų. „Darbas virė: vieni pjaustė popierių, kiti maišė dažus, ruošė šilkografinius tinklus spaudai, dar kiti pjaustė trafaretus su šūkiais. Pjaustėme A1 formato ploną popierių išilgai, į tris dalis. Gavosi ilgos, patogios parašyti šūkį, juostos. Lenktyniavome, kas sugalvos aštresnį lozungą. <...> Gal „KRASNAJA – KROVAVAJA“ (rus. raudonoji – kruvinoji)? Tinka. Ir taip toliau. Dirbdami, mažame „Šilelio“ ekrane stebėjome laikius įvykius prie TV bokšto, Seimo rūmų, Nacionalinės televizijos užėmimą. Buvome susikaupę, įsivaizdavome, kad ir mes esame kartu su tais, kurie buvo ten, Vilniuje. Žinia apie pirmuosius žuvusius kėlė pasipiktinimą, o žinojimas, kad dirbame už tai, apie ką kalbėdavo mūsų tėvai, varė į priekį. Dirbome per visą naktį, iki paryčių“, – prisimena A. Klimas. Pasiskirstę po tris, jauni menininkai plakatais išklįjavo visą Klaipėdos miesto centrą: „Vienas nešė susuktus plakatus, kitas tepė iš kibirėlio klįjus, trečias klįjavo. <...> po gero pusvalandžio visas miesto centras raudonavo nuo plakatų. Išėję iš savo namų į gatves besižvalgantys miestiečiai buvo nustebę, kad taip

operatyviai buvo sureaguota į kruvinus nakties įvykius Vilniuje“. Vakare per iš Maskvos transliuojamą žinių laidą „Vremia“ buvo parodytas siužetas apie plakatais su antisovietiniais šūkiais išklįjotą Klaipėdą. „Jautėmės padarę tai, ką galėjome padaryti tik mes, mažas kolektyvas, kurio šeši nariai yra Vilniaus dailės akademijos absolventai“, – sako A. Klimas.

1991 m. sausio mėnesį Laisvės lygos narių prašymu transparentus su užrašu „RED ARMY GO HOME“ savo palėpėje-dirbtuvėje darė ir architektas, VDA Kauno fakulteto dėstytojas, dabar – fakulteto dekanas prof. Jonas Audėjaitis. Transparentai buvo naudojami Vilniuje sausio įvykių metu.

„Svarbu yra suprasti, kad 1991 m. sausio įvykiai neapsiribojo Vilniumi, jie palietė visą Lietuvą“, – teigia dėstytojas Žydrūnas Mirinavičius. Iš vitražo dirbtuvių grįžęs į gimtąją Jonavą, jaunas menininkas sausio 12 d. vakarą įsitempęs klausė žinių ir galiausiai paliko namus: „Karštas jaunas kraujas virė, norėjau būti įvykių sukuryje. <...> Išbėgau į naktį, tiesiai į netoliese esančią centrinę miesto aikštę <...> išgirdome ūžimą – centrine miesto gatve link mūsų važiovo sunkiosios kariškos mašinos brezentu dengtomis būdomis, skirtos pervežti karius. Suvokėme, jog dabar gali pasikartoti Vilniaus scenarijus, kad mus, beginklius, gali pulti ginkluoti sovietų desantininkai. <...> Kažkas pranešė, jog suorganizuotas autobusas savanoriams važiuoti į Vilnių prie Aukščiausiosios Tarybos arba prie Televizijos bokšto. Greit parlėkiau namo, pravirkdžiau mamą <...> ir vėl strimgalviais grįžau į sutartą vietą <...> Susėdome ir nakčia išvažiavome. <...> Aikštėje prie Aukščiausiosios Tarybos jau būriavosi tūkstančiai žmonių, aikštė buvo užtvindyta trispalvėmis, žmonės spontaniškai imdavo dainuoti. <...> Tvyrojo neįtikėtina atmosfera – bendrystės, beatodairiško pasiryžimo, tas jausmas sunkiai apibūdinamas – kažkoks ribinis emocinis pakilumas. Vienu metu kažkas paragino prisidėti prie barikadų rentimo – šalia esančioje statybvietėje jau darbavosi vyrai, prie kurių prisijungėme: plikomis rankomis ardėme statybines konstrukcijas, nešėme prie aikštės ir rentėme barikadas“, – prisimena Ž. Mirinavičius. Vėliau sausio-vasario mėnesiais jis su kolegomis iš vitražo dirbtuvių dar keliskart vyko į budėjimus prie Juragių radijo ir televizijos retransliacijos stoties. Būtent čia Sausio 13-osios naktį praleido ir VDA Vilniaus fakulteto Grafinio dizaino katedros dėstytojas doc. Robertas Jucaitis. Su dar keliais šimtais stotį saugančių žmonių, R. Jucaitis prie laužų budėjo iki pat sausio 13 d. vakaro.

Visa savo siela ir mintimis su Lietuvos gynėjais buvo ir dailėtyrininkė, VDA dėstytoja prof. dr. Aleksandra Aleksandravičiūtė ir jos kolegė iš VDA Dailės istorijos ir teorijos katedros, menotyrininkė prof. dr. Irena Vaišvilaitė, kurios tuo metu stažavosi ir dirbo Romoje. „Irena jau buvo gerai pramokusi italų kalbos, lankydavosi Vatikano radijo Lietuvių redakcijoje ir bendravo su jos vadovu žurnalistu Kaziu Lozoraičiu. <...> Aš kasdien apsilankydavau pas juos redakcijoje sužinoti naujienų. Mes viską stebėjome monitoriuose, keliomis eilėmis

išdėstytuose ant studijos sienų. Apie Lietuvos įvykių eigą informavo visos Europos medijos, informacija plaukė nenutrūkstamu srautu. Ekranuose pamatėme ir Sausio 13-osios vaizdus. Buvo kraupu ir labai baisu dėl Lietuvos. <...> Stebint daugybės stočių transliuojamą informaciją atrodė, kad lietuvių pasipriešinimas bus neišvengiamai užgniaužtas karine jėga, o mes patys jau atsidūrėme emigracijoje, negrįžtamai atskirti nuo savo šeimų ir namų. Išėję iš redakcijos čia pat, Šv. Petro aikštėje, verkėme apsikabinę su kitais atvykusiais lietuviais“, – jaudulio neslepia A. Aleksandravičiūtė.

Po kruvinų Sausio 13-osios įvykių, iš Akmenės raj. į Vilnių su tėvais atvyko 9-erių Neringa Poškutė (dabar – VDA Telšių fakulteto docentė): „Atsimenu tanketes prie televizijos bokšto, galias vėžias ir išlaužytas pušes. Tėtis sakė: Neringut, čia istorija“.

Vėliau po sausio įvykių tapytojas A. Šaltenis su kolegomis inicijavo Lietuvos moksleivių piešinių parodą prie Seimo: „Labai greit ant spygliuotos vielos, užtvarų aplink parlamentą, lietuj ir vėjuj suposi šimtai nuoširdžiausių vaikų laisvės siekio ženklų... Teko juos surinkt, džiovint, lygint ir <...> perduot Nacionaliniam muziejui. Išsaugojau ir radau savo dirbtuvėj, siunčiu Jums kelis vaikų piešinius kaip liudijimus to skaudaus ir didingo laiko“, – unikaliais dokumentais dalijasi A. Šaltenis.

VDA menininkų prisiminimai ir išsaugota vaizdo medžiaga įvykių dalyvius nukelia 30 metų atgal ir įkvepia jaunąją kartą patriotiškumu. „Vėl jaučiu aitrų ašarinių dujų kvapą ir perštinčias akis, karštą automato AK-47 liepsną, nukreiptą į veidą ir kurtinančius sprogimus naktį“, – žiūrėdamas į prie Televizijos bokšto užfiksuotas akimirkas prisimena A. Mandeika.

Tai tik keli to meto VDA menininkų liudijimai. „Ne vienas aš ten, tose dienose buvau, – sako aktyvus visuomenės veikėjas, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio dalyvis, tapytojas A. Šaltenis, – daugelis mūsų. Nebūtinai fiziškai. Didžiuojuos, kad Akademijos dailininkų ir visa bendruomenė nuo pat Sąjūdžio pradžios buvo viena aktyviausių tame laimėtos Laisvės kelyje. O ir dabar jaučiu, tokie esam...“

Get real time update about this post category directly on your device, subscribe now.

[Subscribe](#)